

Filosofi som lovtal till ...

Carl Cederberg

By homely gift and hindered Words
The human heart is told
Of Nothing –
“Nothing” is the force
That renovates the World –

Emily Dickinson¹

När man fördjupar sig i en filosofisk riktning kan man ofta snart skönja en viss ursituation som präglar detta sätt att orientera sig i filosofin. Hos Platon finner vi det undersökande samtalet om idéerna, hos Hegel andens ständigt expanderande arbete, hos Martin Heidegger varats differentierade givenhet till människan. Denna ursituation är ofta kopplad till grundläggande begrepp som sedan förknippas med tänkaren, i ovan nämnda fall: idé, ande, vara. När dessa filosofier synas av senare tankare är det inte ovanligt att de ser dessa återkommande ursituationer som en oförmåga att tänka bortom en viss punkt. I den moderna och samtida filosofin har man ofta förknippat dessa med vad man i pejorativ mening kallar metafysik. Man beskriver andra filosofiska inriktningar som präglade av metafysiska grundantaganden som präglar deras filosofi, medan det egna perspektivet på ett eller annat sätt är befriat från detta, eller har detta specifika tänkesätt bara som en variant i en större repertoar av sätt att tänka och resonera. De specifika perspektiviska begränsningar som vi ser i de andras tänkande kan dock väcka tanken att även det egna tänkandet lider av liknande begränsningar.

¹ Ursprungligen från ett personligt brev daterat 1883. Här citerat från Emily Dickinson, *The Poems of Emily Dickinson* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1979), 1077.

Då vi ofta sätter hoppet till filosofin att vara just den rörelse som bryter med det inskränkta perspektivet, som fullbordar en ständig mänsklig möjlighet till att överskrida, kan det därför förefalla som om filosofin här tenderar att förråda sitt ideal. Och när filosofins förmåga att överskrida detta godtycke som framstår som illusorisk, står inte då hela det filosofiska samtalet och balanserar på avgrundens rand?

Fasan inför denna avgrund är kanske inte bara filosofins utan är kanske något som åtminstone hela det västerländska samhället länge har burit med sig. I *Lovtal till intet* beskriver Marcia Sá Cavalcante Schuback detta som filosofins skräck inför det tomma, inför intet. Kanske är det, menar hon, denna skräck inför intet som har gjort att filosofin har funnit för nödvändigt att låta de former som upplevs som ursprungliga ständigt inpräglas och återpräglas i en substansmetafysik. Hon sätter också denna skräck i förbindelse med André Gides utsagor om den moderna människans skräck inför inflytandet, skräcken att förlora den egna personligheten. Gripen av en desperat längtan att hävda den egna originaliteten mister man chansen att låta en annan tanke berika och inspirera den egna. Illusionen att det egna i sin isolation skulle kunna bära på det nya, sätts på så sätt i samband med skräcken inför intet.²

I respons till denna tanke, tanken om filosofins (eller en viss filosofis) skräck inför intet presenterar Schuback tanken om en hermeneutisk improvisation, som i inflytandet från andra ser en källa för inspiration istället för ett ständigt verkande hot. Det som den filosofiska hermeneutiken enligt Schuback erbjuder filosofin är en upptäckt av upptäckandet självt.

Min tanke i föreliggande korta text utgår från ett försök att läsa *Lovtal till intet*, titeln på Schubacks essäsamling, som en definition av filosofin, utifrån perspektivet av en filosofisk hermenetik. Om Schubacks filosofi är en form av intets hermeneutik, eller hennes tillnärmelse till hermeneutiken är en filosofi i dialog med intet kunde man tro att den skulle kunna beskrivas som en hermeneutisk nihilism: en så kallat "postmodern" hållning som i vetenskapen om bristen på yttersta fundament, ständigt visar upp det godtyckliga i varje tolkning, nöjer sig med att ständigt visa att det finns fler tolkningar.³ Men det vore alltigenom missvisande. I *Lovtal till intet* ska man inte bara

² Marcia Sá Cavalcante Schuback, *Lovtal till intet* (Göteborg: Glänta, 2006), 159–164.

³ En sådan rörelse företräds av Gianni Vattimo i *The End of Modernity: Nihilism and Hermeneutics in Postmodern Culture*, trans. J. R. Snyder (Baltimore: John Hopkins University Press, 1988).

uppmärksamma intet, utan också lovtalet, som ett ”lovtalet till...”, men inte ett lovtal till *något*. Ett sätt att inte hypostasera intet kan vara att låta det försvinna in i dessa tre punkter ... och uppmärksamma att lovtalet är ett lovtal *till...*

Det särskilda med ett lovtal är att adressat och tema för talet sammanfaller. Ett lovtal *till* en vän är till exempel också *om* denna vän. Filosofin kan adressera teman, och den kan adressera filosofiska samtalspartners. Men samtidigt rör det sig i någon mån alltid mot en rymd utanför dessa; ett samtal med en särskild filosof rör alltid filosofin som sådan, liksom en regional filosofisk undersökning alltid står i relation till en filosofisk rörelse bortom denna specifika sfär. Därmed inte sagt att filosofi bara handlar om sig själv – jag vill inte hävda att filosofi som ”lovtalet till...” vore ett lovtal till filosofi, detta vore en verksamhet som snabbt skulle implodera. Tvärtom rör sig detta lovtal alltid i riktning mot något annat. Men det är inte heller ett olyckligt medvetandes gest i riktning mot en upphöjd och ouppnåelig annan. I ett annat sammanhang skriver Schuback: ”Det andra framträder först som icke-annanhet, bortom en dialektik av själv och annan.”⁴ Begreppet icke-annan, som Schuback för in under inflytande av Jan Patočkas läsning av Nicolas Cusanus *non-aliud*, bidrar till att upplösa, eller luckra upp identitetens strikta gränser. Det pekar bortom den strikta uppdelningen av substanser, mellan ande och materia, mellan subjekt och objekt, jag och den andre. I sin utläggning av denna icke-annanhet fortsätter Schuback: ”Kanske är detta det sätt på vilket livets formlöshet finner en form i den mänskliga existensens öppna intighet”⁵

Denna öppna intighet, livets formlöshet, är något som ständigt missförstås och överskuggas av ett identifierande tänkande, ett tänkande som kräver klara kategorier, där det enskilda kan infogas under det allmänna i ett system där de allmänna kategorierna står i tydlig motsatsställning till varandra. Denna öppenhet som är tänkandets förutsättning, förutsättningen för att låta livet tänka över sig själv, hotas av tankestrukturer som människan i någon mån ålagt sig själv. Dessa tankestrukturer präglas av ett ekonomiserat och teknifierat tänkande kring livet som Schuback genom-

⁴”[T]he Other appears first as non-otherness, beyond a dialectics of selfhood and otherness“, Schuback, ”Immensity and A-subjectivity”, *Research in Phenomenology*, Vol. 39, nr 3, 344–358.

⁵”Perhaps this is the way life’s formlessness comes to form in the open nothingness of human existence.”, Schuback, ”Immensity and A-subjectivity”, 358.

gående belyser i sitt tänkande.⁶ Förd inför dessa tankestrukturers ökade intensitet genom Schubacks prosa kan man drabbas av en viss andnöd, man kan plötsligt få känslan av att ha nått avgrundens rand. Genom några enkla begreppsliga konstellationer för Schuback oss fram inför vidden av den globaliserade ekonomismens härjningar, en förmedlad känsla av att läget är akut, eller kanske snarare bortom all tänkbar räddning, att alla försök att lösa problemen på en global nivå bara förvärrar dem. Men samtidigt finns där alltid en tilltro till möjligheten att ändra tankebanorna. Att vända sig bort från en identifierande tankestruktur till ett inte-något, ett intet.

Denna befriande aspekt av relationen till intet finner vi också i hennes samtal med Jean-Luc Nancy i *Being With the Without*. Med en etymologisk blick på ordet *without* (från forngermanskans *wiðutan*) utläser hon ett ”vid-utan”, en saknad i omedelbar relation till en närvaro, ett ”utan” som samtidigt öppnar upp genom en närhet till det som står utanför. I detta sammanhang är ”Being with the Without” ett sätt att i relation till Nancy tänka det moderna samhällets utmaning att uthärda det faktum att det inte finns någon närvarande essens som håller det samman, att det som det tvärtom gäller är att leva med detta ”utan”.⁷ Att odla en insikt i att det inte finns en gemensam essens, samtidigt som det inte finns en radikal annanhet kan Schuback därmed tala om som att odla en relation till intet.

Filosofi som lovtal till intet (som lovtal till...) är ett slags omsorg av relationen som sådan, där det som förstås som ett skräckinjagande intet öppnar en rymd av möjligheter. Skräcken inför intet är inte allt i filosofin. Just de konstruktioner som från ett perspektiv kunde framstå som framprungna ur en skräck inför intet, kan ur ett annat perspektiv framstå som en kreativ repertoar. Att kunna tänka i relation till Platons filosofiska idéer, Hegels ande och Heideggers tillvaro är en möjlighet att under deras inflytande erbjudas en möjlighet till filosofisk improvisation.

Den filosofiska hermeneutiken är kanske den moderna tradition som mest av alla har sett och bejakat denna belägenhet av att stå i relation till andra som också står i relation åter andra i en oöverblicklig kedja. Filosofi som lovtal till ... är ett sätt att bejaka dessa relationer, och även de mellanrum och tomrum som de erbjuder. Det är en påminnelse om att allt

⁶ Se särskilt ”Om nyttan och onyttan med humaniora för livet – En annan humaniora – en annan tid” i *En annan humaniora – En annan tid*, red. Carl Cederberg och Hans Ruin (Huddinge: Södertörn, 2010), 65–70.

⁷ Marcia Sá Cavalcante Schuback & Jean-Luc Nancy (red.), *Being with the without* (Stockholm: Axl Books, 2013), 61–67.

tänkande står i en sådan relation, under inflytande och inspiration från de som vi tänker genom, mot och med.